

Centrum Profilaktyki Społecznej

Model profilaktyki integralnej opartej na wiedzy

dr hab. prof. WSBiP Mariusz Z. Jędrzejko
0000-0001-9882-374X

Dyrektor naukowy
Centrum Profilaktyki Społecznej

dr Małgorzata Chmielewska
0000-0001-6505-3072

Uniwersytet
Technologiczno-Humanistyczny
w Radomiu

dr Dorota Trybusińska
0000-003-4523-4508

Uniwersytet
Technologiczno-Humanistyczny
w Radomiu

Profilaktyka jest zespołem działań mających na celu ograniczenie ryzyka występowania zagrożeń społecznych i zdrowotnych. Adresatem mogą być grupy celowe (np. nastolatki, osoby starsze) lub ogół społeczeństwa. Jej usytuowanie w innych działaniach realizowanych przez instytucje państwowe, samorządowe, edukacyjne oraz organizacje pozarządowe powinno mieć charakter wyprzedzający wobec potencjalnego ryzyka. Polska praktyka wskazuje, że większość działań o charakterze profilaktycznym ma charakter *post factum*, czego przykładem mogą być np. kampanie związane z przeciwdziałaniem skutkom zażywania dopalaczy. Centrum Profilaktyki Społecznej ze swoją ideą profilaktyki integralnej, opartej na wiedzy, jest jedną z pierwszych w kraju inicjatyw, która łączy w integralną całość badania naukowe (w tym społeczne), tworzenie programów profilaktycznych, działania wydawnicze, działalność szkoleniową oraz inicjatywy popularyzatorskie, w tym związane z wykorzystaniem mediów masowych. W ciągu ostatnich pięciu lat eksperci i trenerzy CPS przeszkolili ponad 70 000 osób, a efektem pracy wydawniczej jest 17 opracowań naukowych i popularnonaukowych dotyczących konsekwencji zmian społecznych, profilaktyki narkotykowej, uzależnień behawioralnych oraz profilaktyki cyberzaburzeń, wydanych w języku polskim, niemieckim, ukraińskim i angielskim. W latach 2015–2020 eksperci CPS byli 117 razy cytowani w ogólnopolskich telewizjach i blisko 90 razy w czasopiśmie. Artykuł prezentuje model profilaktyki realizowany przez CPS.

Profilaktyka jest obszarem zainteresowań licznych dyscyplin naukowych oraz instytucji. W wielu przypadkach znalazła „zinstytucjonalizowanie” w postaci odrębnych specjalizacji naukowych (np. profilaktyka społeczna, profilaktyka uzależnień, profilaktyka chorób odżywczych), instytucji o zasięgu ogólnokrajowym (np. Krajowe Biuro Przeciwdziałania Narkomanii, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych), pionów specjalistycznych w ramach instytucji państwowych lub samorządowych (np. Ośrodek Rozwoju Edukacji, specjaliści ds. profilaktyki w urzędach miast, samorządowe komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, wydziały ds. profilaktyki w służbach mundurowych, pełnomocnicy ds. uzależnień), a także licznych organizacji pozarządowych (NGO) i firm prywatnych zajmujących się różnorodnymi zagadnieniami profilaktyki (np. Stowarzyszenie KARAN, Fundacja Bonum Humanum, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Instytut Edukacji Narodowej, Fundacja Instytut Profilaktyki Zintegrowanej). Rozwój inicjatyw profilaktycznych jest bezpośrednią odpowiedzią na realne problemy będące skutkiem rozwoju zagrożeń społecznych, zdrowotnych i ekonomicznych. W gruncie rzeczy zmierza ona do ukształtowania cha-

rakterów odpornych na „projekty” zachowań problemowych¹, które są częścią ponowoczesnej rzeczywistości. Nie sposób przy tym odpowiedzieć, dlaczego w społeczeństwie wiedzy liczba działań wymagających reakcji profilaktycznej jest tak wielka i w każdym roku pojawiają się nowe problemy, czego przykładem może być np. rozwój patostreamingu lub tzw. darknetu z ofertami nowych substancji psychoaktywnych. Nie dysponujemy dzisiaj żadnym raportem obejmującym analizę potencjału profilaktycznego w Polsce, ale gdyby przyjąć za podstawę wykaz instytucji państwowych, samorządowych, edukacyjnych i NGO, to będzie z pewnością ponad 35 tysięcy różnych podmiotów o potencjale sięgającym około 100 tysięcy osób. Nie jest to liczba przesadzona, jeśli weźmiemy pod uwagę m.in. liczbę psychologów i pedagogów szkolnych, poradni psychologiczno-pedagogicznych (w każdym powiecie co najmniej jedna, a w niektórych nawet 5–7) i profilaktyczny potencjał jednostek Policji. Podobnie trudno ocenić jest finansowe nakłady na profilaktykę w skali Polski, ale jeśli zsumujemy tylko budżety instytucji państwowych i projekty samorządowe (gminne i miejskie KRPA, biura pełnomocników ds. uzależnień) jest to suma przekraczająca 4 miliardy zł rocznie.

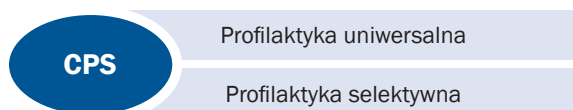
CENTRUM PROFILAKTYKI SPOŁECZNEJ

Każdego roku nasz kraj pozyskuje także znaczne sumy na inicjatywy edukacyjno-profilaktyczne z budżetu Unii Europejskiej. Mówimy więc o ogromnych wydatkach.

Podstawy naukowe i aksjologiczne profilaktyki

Profilaktyka jest zespołem działań ukierunkowanych na ograniczenie zachowań ryzykownych oraz zmianę postaw (sytuacji) w przypadku jej zaistnienia. Obejmuje ona zespół różnorodnych, przeważnie złożonych działań, często ujmowanych w modelu profilaktyki trzystopniowej – trzyczęściowej. Na poziomie I mówimy o profilaktyce uniwersalnej (podstawowej) – adresowana jest ona do wielu grup i nie uwzględnia się w niej stopnia zagrożenia; na poziomie II usytuowano profilaktykę selektywną, która adresowana jest do grup zwiększonego ryzyka – jej odbiorcą są szczególnie młodzi ludzie funkcjonujący w obszarach nienormatywnych i dysfunkcyjnych; poziom III odnosi się do jednostek i grup wysokiego ryzyka, np. uzależnionych, a celem jest minimalizowanie pogłębiania się zachowań ryzykownych. Elementem tej profilaktyki jest m.in. tzw. redukcja szkód. Gdy mówimy o aksjologicznych podstawach profilaktyki, niewątpliwie przesłanką kluczową jest dobro człowieka, z jego dwoma wykładniczymi cechami – życiem i zdrowiem. Może być to ujmowane z uwzględnieniem pierwiastka ideowego (religijnego) lub w ujęciu humanistycznym. Podejście CPS opiera się na pierwiastku humanistycznym, a jego źródło poszukiwać należy w dorobku takich naukowców, jak Maria Jarosz, Zdzisław Kosyrz, Roman Ingarden, Kazimierz Dąbrowski, Zbigniew Gaś, Erich Fromm. Bliskie jest także wielu ujęciom prezentowanym przez ks. prof. Mariana Nowaka, prof. Marię Ryś, ks. dr. Marka Dziewieckiego i ks. prof. Czesława Cekierę.

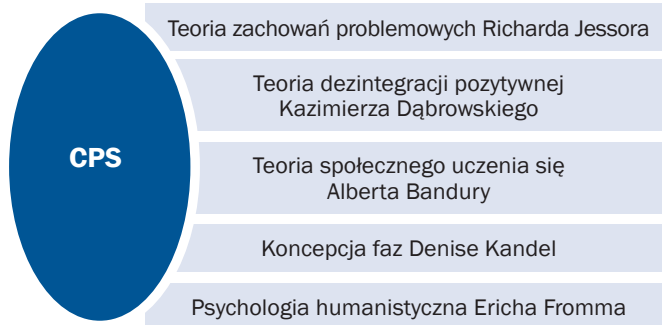
Usytuowanie CPS w modelach polskiej profilaktyki

Trzystopniowy podział jest uznawany przez wielu teoretyków działań profilaktycznych, a jego szerokie i wnikliwe rozwinięcie w polskiej literaturze naukowej znajdujemy m.in. w dorobku osobistym i zespołu wybitnego profilaktyka prof. Zbigniewa Gasia z Lublina². Potencjał polskich naukowców i praktyków stanowiących „latarnie” profilaktyki jest bardzo szeroki, a zdaniem autorów artykułu tworzy go grono 50–60 osób reprezentujących wiele nauk, w tym psychologię, pedagogikę, socjologię, nauki o zdrowiu i medycynę. Wśród osób najczęściej cytowanych w literaturze tematu i przywoływanych przez media należy wymienić Czesława Cekierę, Jana Śledzianowskiego, Zbigniewa Gasia, Bronisława Urbana, Krzysztofa Ostaszewskiego, Jerzego Mellibrudę, Janusza Sierosławskiego, Marka Dziewieckiego, Krzysztofa Wojcieszka, Roberta Ptaszka, Mariusza Jędrzejko, Henryka Gasiulę, Marię Ryś, Mieczysława Radochońskiego, Andrzeja Bałandynowicza, Janusza Trempałę, Helenę Sęk, Zygryda Juczyńskiego, Ninę Ogińską-Bulik, Lidę Cierpiakowską, Bohdanę Woronowicz, Beatę Ziolkowską, Marianą Stepulak, Roberta Porzaka, Szymona Grzelaka. Wymieniamy tylko część z osób, których dorobek kształtuje współczesny model profilaktyki. Niektóre z nich mają wyraźne, wręcz fundamentalne, powiązanie z założeniami ideowo-

-religijnymi (Dudziak, Dziewiecki, Cekiera, Wojcieszek, Grzelak), inne wychodzą przede wszystkim z fundamentów wiedzy o rozwoju człowieka oraz podejścia humanistycznego (Cierpiakowska, Woronowicz, Gaś, Jędrzejko). Zaznaczenia wymaga jednak, że pomiędzy poszczególnymi nurtami polskiej profilaktyki nie ma sprzeczności, jeśli chodzi o jej cel – eliminowanie źródeł ryzyka oraz skutków zachowań ryzykownych – są to z jednej strony działania wyprzedzające, z drugiej zaś strony ograniczające i eliminujące skutki sytuacji problemowych. Różne są natomiast podejścia w rozwiązywaniu problemów będących pochodną zagrożeń. Bardzo często drogowskazami dla idei profilaktycznych są szersze koncepcje naukowe, społeczne lub ideowe, np. związane z dorobkiem Kazimierza Dąbrowskiego (dezintegracja pozytywna), Karola Wojtyły (Jana Pawła II), czy Benedykta II. Zauważenia wymaga także poszerzenie się obszarów profilaktyki, jako pochodna głębokich zmian zachodzących w różnych sferach funkcjonowania człowieka, społeczeństwa i instytucji. Dotyczą one m.in. zdrowia somatycznego, psychicznego, jak i profilaktyki zagrożeń ekonomicznych, środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwa, np. ruchu drogowego (tu warto przywołać inicjatywy Centrum Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego w Łodzi). Polska profilaktyka czerpie także z dorobku zagranicznych ośrodków naukowych, czego przykładem może być modna w wielu środowiskach koncepcja *resilience*. U podstaw modeli profilaktycznych leżą przede wszystkim wielkie osiągnięcia naukowe oraz będące ich zmaterializowaniem podejścia i teorie naukowe, np. Fromma³, Ericsona⁴, Lindemanna, Antonovsky’ego⁵ i Jessorów.

Kluczowe teorie będące podstawą programów profilaktycznych CPS

Profilaktyka CPS – od teorii do empirii

Przyjąć należy, że ta profilaktyka jest dobra, która jest skuteczna – ta teza, choć jest oczywista, w praktyce wygląda różnorodnie, np. w szkołach są preferowane wyłącznie programy rekomendowane, które są jedynie ułamkowym fragmentem trafnych rozwiązań profilaktycznych. Uwaga ta jest zasadna, bowiem szkodliwe dla profilaktyki jest jej regulowanie przez instytucje państwowe na zasadzie „certyfikacji” nieuwzględniającej podejść odmiennych od tych, jakie są przez nie preferowane. Zatem kluczowym kryterium oceny programów profilaktycznych powinna być ich skuteczność.

Przez skuteczność zawsze będziemy rozumieć zmianę postaw konkretnych osób lub działań podejmowanych przez instytucje w kierunku ograniczenia ryzyka i zwiększenia bezpieczeństwa – jeśli dane statystyczne i opinie społeczne wskazują na zmiany pozytywne, należy uznać, że program jest trafny. To, co wydaje się oczywiste, w praktyce już takie nie jest, gdyż

w wielu obszarach rzeczywistości społecznej (praktyki społecznej) podejmowane działania profilaktyczne w żadnym stopniu nie odpowiadają realnym zagrożeniom.

Podstawą programów CPS, w pełni ukształtowanych na początku poprzedniej dekady, stała się analiza kluczowych polskich raportów naukowych sporządzonych przez instytucje państwowe, NGO oraz instytucje samorządowe, a dotyczących głównych problemów społecznych, stanu zdrowia Polaków oraz zagrożeń przestępczością. Na podstawie ponad czterdziestu ogólnopolskich i multiregionalnych badań, a także raportów WHO, Interpolu, Europolu i EMCDDA⁶ stworzono siatkę wiodących problemów, będących zagrożeniem homeostazy życia jednostek, grup społecznych (szczególnie rodziny), społeczeństwa oraz stanowiących wyzwanie dla instytucji (państwowych i samorządowych).

Prawidłowość takiej ścieżki rozumowania i przyjętego modelu – od analiz makro do działań praktycznych w sferze mezo i mikro – ukazały oceny CPS dotyczące problemu dopalaczy. Centrum jako pierwsze w kraju wskazało na rodzący się w Polsce problem zupełnie nowych substancji psychoaktywnych, sprzedawanych pod „metką” środków legalnych z wykorzystaniem luk prawnych. Zagrożenie to zasygnalizowano wielu instytucjom państwowym i władzom regionalnym, a paradoksem jest, że owo zagrożenie zauważyły tylko dwie z nich: Policja i media. W wielu instytucjach państwowych i samorządowych artykułowano wyraźny dystans dla sformułowanych ocen. Z perspektywy czasu można stwierdzić, że gdyby niektóre instytucje państwowe oraz wojewódzkie i miejskie (np. Łódź) zareagowały 10–12 miesięcy wcześniej, obraz zagrożeń dopalaczami wyglądałby zupełnie inaczej. Podobnie sytuacja wyglądała z problematyką cyberzaburzeń – cyberuzależnień. Centrum, wykorzystując pionierskie amerykańskie (Kimberly Young) i polskie analizy (Józef Bednarek i Anna Andrzejewska), zrealizowało pierwsze w kraju ogólnopolskie badania dotyczące zjawiska nadużywania technologii cyfrowych, jednoznacznie wykazujące powstawanie nowego makroskalowego problemu. Także w tym przypadku w wielu instytucjach nie zauważono rodzącego się zjawiska i poddawano w wątpliwość prezentowane oceny. Trudno jest jednoznacznie wskazać na przyczyny takich postaw, ale najprawdopodobniej kluczowa jest biurokratyczna inercja, zjawisko charakterystyczne w systemach, które reglamentują rozwiązania. Dwie powyższe uwagi nie są przypadkowe, gdyż wiele problemów stanowiących zagrożenie dla zdrowia jest wyraźnie sygnalizowanych w systematycznie prowadzonych badaniach naukowych oraz powszechnie dostępnych statystykach (np. Narodowy Fundusz Ochrony Zdrowia). Przykładem może być przygotowany i szeroko omówiony przez media w 2016 r. problem nadużywania leków OTC (*Over the Counter* – bez recepty) w Polsce. W 2020 r. skala problemu skutkuje ogólnopolską kampanią informacyjno-profilaktyczną realizowaną na zlecenie Ministerstwa Zdrowia. Zauważenia wymaga jednak istotny paradoks – po raz kolejny prowadzimy za publiczne pieniądze wielkie kampanie, nie podejmując żadnych kroków ograniczających sprzedaż leków OTC. Podobnie jest z problemem ogromnego spożycia alkoholu w Polsce i postulowanym od wielu lat przez CPS zakazem reklamy alkoholu w mediach oraz wycofaniem jego sprzedaży ze stacji benzynowych.

Jest oczywiste, że żadna polska organizacja nie jest w stanie podejmować wszystkich istotnych zagadnień mogących być obszarem działań profilaktycznych. Analiza własnych możli-

wości oraz zagadnień, które będą aktualne co najmniej przez jedną – dwie dekady, stała się podstawą specjalizacji CPS w czterech obszarach problemowych. Z pewnością Centrum jest w nich instytucją ekspercką.

Analizy badań ogólnopolskich, regionalnych i lokalnych, zestawiane z bazami danych instytucji państwowych (GUS, NFOZ, MZ, PARPA, KBPN) oraz samorządowych są przekształcane w projekty programów profilaktycznych ujmowanych w trzech płaszczyznach:

- programy i działania informacyjne, których celem jest podnoszenie świadomości społecznej – są one realizowane we współpracy z ogólnopolskimi mediami (wiodącymi partnerami CPS w tym zakresie są „Rzeczpospolita”, program 2 TVP, programy poranne TVN oraz redakcja programów informacyjnych Polsat);
- działania edukacyjne (informacyjne oraz metodyczne) kierowane do wybranych grup zawodowych oraz społecznych (m.in. nauczycieli, rodziców, kuratorów sądowych, pracowników socjalnych, uczniów);
- działania wydawniczo-informacyjne, związane m.in. z przygotowaniem publikacji o charakterze naukowym, popularno-naukowym oraz informacyjno-profilaktycznym (są one realizowane przez ekspertów CPS oraz zewnętrznych autorów).

Przygotowane pod względem merytorycznym i funkcjonalnym programy są prezentowane różnym instytucjom i organizacjom. Dla popularyzacji tych inicjatyw wykorzystywane są własne kanały informacyjne (newsletter, media społecznościowe), bazy danych oraz działania celowe. Przykładem wypracowanych w CPS metod promowania własnych projektów mogą być:

- udział w konferencjach naukowych, metodycznych i środowiskowych organizowanych przez ośrodki akademickie, stowarzyszenia zawodowe, np. kuratorów sądowych, pracowników PCPR (powiatowych centrów pomocy rodzinie);
- udział w samorządowych konferencjach poświęconych różnym formom profilaktyki;
- organizowanie szkoleń i konferencji dla gminnych i miejskich komisji rozwiązywania programów alkoholowych, poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz stowarzyszeń zawodowych;
- własne badania problemów i zjawisk społecznych, których wyniki prezentowane są w ogólnopolskich mediach;
- informowanie dziennikarzy o nowych ciekawych tendencjach, problemach i zagadnieniach społecznych.

Projektowane i oferowane programy są kierowane do kilkunastu grup odbiorców, przy czym najważniejsze są:

- placówki oświatowe (szkoły) oraz opiekuńczo-wychowawcze i resocjalizacyjne;
- zespoły kuratorów sądowych;
- gminne i miejskie komisje rozwiązywania problemów alkoholowych (w szerokim spectrum działania);

CENTRUM PROFILAKTYKI SPOŁECZNEJ

- powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), MOPS i GOPS;
- instytucje bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Autorską koncepcją i praktyką jest organizowanie regionalnych i lokalnych konferencji metodycznych adresowanych do pracowników instytucji samorządowych i porządku publicznego w trzech obszarach problemowych: „Zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży – zjawisko, zagrożenia, profilaktyka”, „Cyberzaburzenia – cyberuzależnienia – zjawisko, zagrożenia i profilaktyka” i „Narkotyki i NSP. Rozpoznawanie zachowań narkotykowych. Podstawy pomocy przedmedycznej”. Są one realizowane we współpracy z Fundacją Bonum Humanum, założoną przez twórcę CPS. W latach 2017–2019 zrealizowano ponad sześćdziesiąt takich konferencji i blisko sto warsztatów specjalistycznych, m.in. dla nauczycieli, pracowników domów poprawczych, MOS (młodzieżowych ośrodków socjoterapii), PCPR, funkcjonariuszy służby więziennej, pracowników firm transportowych, funkcjonariuszy Policji i kadry Wojska Polskiego.

Nowym – od 2019 r. – obszarem aktywności CPS jest udział jego ekspertów w regionalnych konferencjach „Pediatria Polska” oraz „EBI – Psychiatria Polska”, na których zadaniem Centrum jest podnoszenie kwalifikacji zawodowych CPS w zakresie znajomości problematyki narkotyków i NSP, cyberzaburzeń, anoreksji i bulimii oraz innych uzależnień behawioralnych. Szereg inicjatyw CPS było realizowanych we współpracy z uznanymi partnerami – Inspektorem Logistyki MON, Stowarzyszeniem KARAN (Katolickim Ruchem Antynarkotycznym), Centrum Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, komendami powiatowymi Policji, KIMZE (największą w Polsce platformą edukacyjną zajmującą się podnoszeniem kwalifikacji lekarzy).

Od badań do praktyki

Jak już zasygnalizowano, podstawą działań podejmowanych przez CPS są wyniki badań naukowych, diagnoz społecznych oraz sondaży. Centrum jednoznacznie odrzuca nienaukowe podejścia do rozwiązywania problemów indywidualnych, grupowych i społecznych. Część z podejmowanych projektów jest wynikiem własnych inicjatyw w postaci ogólnopolskich, regionalnych i lokalnych badań społecznych prowadzonych własnymi siłami lub we współpracy z innymi instytucjami. Niektóre mają charakter działań celowych, inne longitudinalnych (tzw. badań podłużnych, długookresowych). Przykładem takich inicjatyw mogą być:

- diagnozy społeczne w Oleśnicy i Nowym Tomyślu;
- badania skali i specyfiki zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży – „Narkotyki NSP – badanie łódzkie 2019”, „Używanie narkotyków i dopalaczy przez nastolatków w Ostrowcu Świętokrzyskim – 2018”, „Seks po polsku” – edycje 2017, 2018, 2018, 2019, 2020; „Nadużywanie technologii cyfrowych przez dzieci i młodzież w województwie mazowieckim – 2017”; „Ryzykowne zachowania seksualne polskich nastolatków – 2020”;
- badania specjalistyczne „Narkotyki a kierowanie pojazdami mechanicznymi” – edycje 2016 i 2020; „Rozpoznawanie zachowań narkotykowych i NSP” – edycje 2018, 2019, 2020;
- ogólnopolskie badania (2020) w grupie zawodowej pielęgniarzek „Pielęgniarki w dobie Covid-19 – wyzwania zawodowe, problemy psychologiczne”.

Wynikiem realizowanych badań są – jak już wspomniano – raporty prezentowane instytucjom państwowym, samorządowym oraz mediom, a także publikacje naukowe i popularnonaukowe. Jest to realizacja podstawowej idei CPS – „Profilaktyka przez wiedzę”. Każdy z przeprowadzonych programów,

niezależnie jakiego obszaru dotyczy, ma swoje twarde podstawy empiryczne. Jednocześnie – w takim zakresie, w jakim jest to możliwe, badania oraz wnioski z praktyki szkoleniowej opracowywane są w postaci publikacji adresowanych do różnych grup zawodowych. Niektóre z nich są często cytowane przez naukowców i praktyków, a cztery pozycje znalazły wiele tysięcy odbiorców: „Narkotyki i dopalacze (NSP)” – cztery edycje; „Cyberzaburzenia – cyberuzależnienia”; „Identyfikator narkotyków i NSP” – sześć edycji; „Zagrożone dorastanie”; „Rozpoznawanie zachowań narkotykowych i NSP” – trzy edycje. W 2020 r. Centrum wraz z Wydawnictwem Edukacyjnym AKAPIT uruchomiło dwie nowe serie wydawnicze dotyczące zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży oraz zdrowia (nowe publikacje to m.in. *Cyfrowy uczeń* autorstwa dr Małgorzaty Gosek, *Cukrzyca typu 2 – jakość życia pacjentów* Barbary Tomali; *Skuteczna pomoc przedmedyczna* – Tomasz Zagajewski, Tadeusz Zagajewski, Mariusz Jędrzejko; *Wybrane problemy geriatry*, red. Urszula Marcinkowska; *Człowiek wobec nieznane-go – psychiatry i pacjenci w dobie Covid-19*, red. Sławomir Murawiec). Nakładem wydawnictwa CPS ukazały się ważne na rynku naukowym publikacje naukowe – praca prof. Zdzisława Kosyrza *Oblicza człowieka*, będąca ukoronowaniem blisko 65-letniej pracy naukowej tego pedagoga, oraz unikalne studium socjologiczne prof. Pawła Prufera *Metamorfoza społeczeństwa*.

Najnowsze wydawnictwa CPS

Wybrane publikacje CPS

Profilaktyka integralna

Ważnym obszarem działań profilaktycznych Centrum są placówki oświatowe, szczególnie szkoły podstawowe i ponadpodstawowe, a także placówki przedszkolne. Każdego roku CPS realizuje szkolenia w ponad dwustu szkołach – od Podlasia po Górny Śląsk – okres pandemii Covid-19 zintensyfikował działania profilaktyczne w formie webinarowej (webinarium – rodzaj internetowego seminarium, realizowanego w technologii webcast). Model profilaktyki adresowanej do placówek oświatowych, a szerzej do instytucji samorządowych, opiera się na modelu profilaktyki integralnej, która polega na oferowaniu działań „zachodzących na siebie” i układanych w projekty rozpisane na cały rok szkolny lub kalendarzowy. Bardzo często są to projekty realizowane równocześnie we wszystkich placówkach oświatowych całych miast i gmin – przykładem mogą być programy realizowane w Mińsku Mazowieckim, gminie Jadów, Radzyminie, a ostatnio w miastach Górnego Śląska (we współpracy z Fundacją Bonum Humanum). Przykład takiego modelu prezentuje tabela nr 1. Dla zapewnienia efektywnego udziału rodziców CPS bardzo często współpracuje z lokalnymi parafiami, w wyniku czego informacje o planowanych zamierzeniach nie tylko umieszczane są na stronach internetowych gmin, ale także docierają do mieszkańców poprzez przekaz kanałami parafialnymi.

Tabela nr 1. Profilaktyka cyberzaburzeń – przykład projektów CPS we współpracy z Fundacją Bonum Humanum.

Punkt wyjściowy	Przedszkole	Szkoła		
		Nauczyciele	Uczniowie	Rodzice
Gminna/miejska konferencja profilaktyczno-metodyczna „Technologie cyfrowe a rozwój emocjonalny i edukacyjny dzieci. Cyberzaburzenia”	Warsztaty specjalistyczne dla rodziców przedszkolaków i nauczycieli przedszkolnych „Modelowanie relacji małe dzieci – technologie cyfrowe. Domowa edukacja medialna”	Warsztaty metodyczne dla rady pedagogicznej „Technologie cyfrowe w szkole – zasady, metody. Modelowanie relacji uczniowie – indywidualne urządzenia cyfrowe”	Warsztaty profilaktyczne „Jak być bezpiecznym w sieci. Netykieta”	Warsztaty profilaktyczne „Jak modelować relacje dziecka do technologii cyfrowych. Wskazówki praktyczne”
Kampania środowiskowa „Co warto wiedzieć o technologiach cyfrowych i cyberświecie?”				

Zalety powyższego modelu:

- działaniami edukacyjnymi i profilaktycznymi objęte są trzy kluczowe grupy społeczne i zawodowe;
- przekaz merytoryczny ma „potrójną siłę” oddziaływania;
- niższymi nakładami finansowymi odbiorcy (samorządy) uzyskują wyższe efekty profilaktyczne.

Bardzo często projekty CPS są realizowane we współpracy z instytucjami mundurowymi – przykładem może być najgłębsze polskie badanie problemów narkotykowych i NSP zrealizowane w 2019 r. w województwie łódzkim we współdziałaniu z Centrum Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego i Komendą Wojewódzką Policji w Łodzi.

Zespół ekspertów i trenerów

Wielopłaszczyznowe działania CPS realizowane są przez liczny zespół ekspertów, trenerów oraz współpracowników. Reprezentują oni kilka dziedzin nauki, m.in. nauki społeczne i nauki o zdrowiu. Ideą programów, wypracowaniem szerszej koncepcji i strategii zajmuje się Rada Programowa, którą kieruje wybitny polski pedagog prof. dr hab. Zdzisław Kosyrz. W gronie eksperckim znajdują się m.in. prof. Agnieszka Saracen (nauki o zdrowiu), prof. Marek Wałancik (pedagogika), prof. Eugeniusz Moczuk (socjologia), dr Adam Szwedzik (teologia moralna), dr Tomasz Kozłowski (socjologia), dr Jarosław Bugajski (socjologia), dr Tomasz Saffański (prawo, nauki o bezpieczeństwie), dr Jan Malinowski (pedagogika), dr Dariusz Sarzała (pedagogika), dr Wojciech Piestrzyński (pedagogika, psychologia), dr Sylwester Bębas (pedagogika), dr Małgorzata Chmielewska (nauki o zdrowiu), mgr Leszek Roszczenko (pedagogika resocjalizacyjna), mgr Agnieszka Taper (socjologia), mgr Maciej Szczodrowski (psychologia sportu). Grono współpracowników CPS stanowi ponad dwudziestu pracowników naukowych i praktyków, w tym funkcjonariuszy Policji, prawników, lekarzy. Taki model funkcjonowania, gdzie refleksje końcowe w postaci programów profilaktycznych są wynikiem „sporu” naukowców (w tym badaczy) i praktyków, jest zdaniem autorów dobrym rozwiązaniem – teorie naukowe znajdują zmaterializowanie w praktyce edukacyjnej, diagnostycznej i profilaktycznej. Centrum nie jest powiązane z żadną ideą polityczną ani ideologiczną, a w swoich działaniach kieruje się – jako naczelną – ideą wartości życia, rozumianą w ujęciu humanistycznym.

Podsumowanie

Centrum Profilaktyki Społecznej jest jedną z wielu polskich pozarządowych platform edukacji i profilaktyki w obszarze zapobiegania zachowaniom problemowym i ryzykownym. Ideą przewodnią jest „Profilaktyka przez wiedzę” – każde działanie ma empiryczne potwierdzenie w badaniach naukowych lub diagnozach społecznych. Tym, co wyróżnia CPS od wielu innych tego typu

inicjatyw, jest łączenie badań naukowych, bezpośrednich działań profilaktycznych oraz wydawniczych, a od roku 2019 także diagnozy zaburzeń u dzieci i młodzieży. Ustalenia badań naukowych – ogólnopolskich, regionalnych lub lokalnych – są przekształcane w konkretne, dostosowane do potrzeb odbiorców programy realizowane z różnymi grupami zawodowymi i społecznymi. CPS preferuje programy długoterminowe tworzone w oparciu o rok szkolny (wrzesień – czerwiec) lub kalendarzowy. Wiodącymi obszarami działania CPS są profilaktyka narkotykowa, profilaktyka cyberuzależnień i uzależnień behawioralnych oraz podnoszenie kompetencji zawodowych profilaktyków, kuratorów sądowych, pracowników socjalnych i rodziców zastępczych. Każdego roku CPS rozwija wiedzę i umiejętności 12–15 tysięcy nauczycieli, pracowników instytucji samorządowych, rodziców, uczniów, kuratorów sądowych i funkcjonariuszy służb mundurowych.

¹ Zob. M. Pirożyński, CSsR, *Kształcenie charakteru*, Fundacja Nasza Przyszłość, Szczecinek 2018, s. 85–102; E. Smółka, *Kształtowanie woli. Wolańść woli w duchowo-materiałnej konstytucji człowieka*, w: *Wychować charakter*, red. A. Piątkowska, K. Stępień, Instytut Edukacji Narodowej, Lublin 2005, s. 133–150; M.A. Krapiec, „Poznaj samego siebie” – by działać po ludzku, w: *Wychować charakter*, red. A. Piątkowska, K. Stępień, s. 11–22.

² Zob. Z.B. Gaś, *Profilaktyka w szkole*, WSiP, Warszawa 2006.

³ E. Fromm, *Zdrowe społeczeństwo*, Wydawnictwo Vis-a-Vis Etiuda, Kraków 2012, s. 30–34.

⁴ E. Erikson, *Identity: Youth and crisis*, Norton, New York 1968.

⁵ A. Antonovsky, *Poczucie koherencji jako determinanta zdrowia*, w: *Psychologia zdrowia*, red. I. Heszen-Niedojek, H. Sęk, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1997.

⁶ Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii w Lizbonie – agenda Unii Europejskiej.

Summary

The Centre for Social Prevention. Model of integral prevention based on knowledge

The Centre for Social Prevention is one of many Polish non-governmental platforms for education and prevention in the area of preventing risky behaviours of children, youth and adults. The guiding idea of the CPS is “Prevention through knowledge” – each action has an empirical basis in scientific research or social diagnosis. What distinguishes CPS from many other initiatives of this type is the combination of scientific research, direct prevention activities and publishing. The findings of scientific research – national, regional or local – are transformed into concrete, tailored programmes, implemented with different professional and social groups. CPS prefers long-term programmes based on the school year (September-June) or calendar year. The leading areas of activity of CPS are drug prevention, prevention of cyber-dependence and behavioural addiction, and improvement of professional competence of court officers, social workers and foster parents. Each year, the CPS trains 12–15 thousand teachers, employees of local government institutions, parents, pupils, court superintendents and uniformed services officers.

Thumaczenie: Autorzy